

FOAMETEA DIN ANII 1921-1923 ȘI REFUGIUL DIN TRANSNISTRIA: ACȚIUNEA ROMÂNĂ DE AJUTORARE A ETNICILOR EVREI

Vadim GUZUN

*Diplomat, Ministerul Afacerilor Externe
al României*

THE FAMINE OF 1921-1923 AND THE REFUGEE FROM TRANSNISTRIA. THE ROMANIAN RELIEF ACTION FOR THE JEWS.

Summary: The two topics of this article, forbidden during the Communist era, deal with the first major episode of the Soviet starvation policy, which served as a model for the Stalinist episodes of 1931-1933, 1946-1947, and the mass refuge of the population to Romania.

Both are analyzed from the perspective of the relief action for the Jewish population in Transnistria. Led by doctor Bacilieri and supported by the authorities in Bucharest, this endeavour had both an internal component (the contribution of the State and of the local private organizations) and an external one (the contribution of the American and European relief organizations).

Besides the mechanism of the operation, the dramatic internal situation of the region occupied by Soviet Russia is also relevant.

Keywords: Romania, Transnistria, Rusia, starvation, police, refuge.

Rezumat: Cele două teme ale articolului, interzise în era comunistă, privesc primul episod major al politicii sovietice de înfometare, care a servit drept model pentru episoadele staliniste din anii 1931-1933, 1946-1947, precum și refugiul masiv în România.

Ambele subiecte sunt analizate din perspectiva acțiunii de ajutorare a populației evreiești din Transnistria. Acțiunea umanitară condusă de către doctorul Bacilieri și sprijinită de autoritățile de la București a avut o componentă internă (contribuția statului și a organizațiilor private locale) și una externă (contribuția organizațiilor europene și a celor americane).

Pe lângă mecanismul de funcționare al operațiunii, este relevantă situația internă dramatică din teritoriul ocupat de Rusia sovietică.

Cuvinte-cheie: România, Transnistria, Rusia, politica de înfometare, refugiu.

Exodul populației înfometate din regiunea transnistreană, unul din efectele devastatoare ale primei mari foamete din spațiul ex-sovietic, cunoscută în istoriografie ca „foametea leninistă”, a pus autoritățile statului național unitar român în fața unui dosar umanitar și de securitate cu implicații profunde atât în plan intern, cât și extern [1]. Către sfârșitul anului 1921, date fiind cotele greu de imaginat ale dezastrului economico-social din Ucraina, dar mai ales perspectiva din ce în ce mai clară a faptului că transformările din teritoriile ocupate de Rusia sovietică au caracter ireversibil, numărul nefericiților care asaltau frontiera cu România atingea cifre fără precedent. Zeci de mii de oameni aglomerați în raioanele de pe malul stâng al Nistrului, autohtoni sau provenind din diverse regiuni ale fostului imperiu țarist, priveau cu disperare și speranță în direcția frontierei române. Pentru factorii politici interesați de evoluțiile din Țara Sovietelor, dar mai ales pentru organizațiile de ajutorare, devenise clar că asistența nu se putea limita la susținerea directă și indirectă a refugiaților/emigranților care reușeau să evadeze.

Pe fondul extinderii acțiunilor umanitare americane și europene în diverse regiuni ale Ucrainei, în special, prin intermediul organizației *American Relief Administration* (ARA) [2], devenise evident faptul că Transnistria, din cauza dificultăților majore de transport, rămânea inaccesibilă chiar și pentru cel mai apropiat centru important – Odessa. În acest context s-a pus problema acută a intervenției de pe teritoriul României.

Evacuarea etnicilor evrei stabiliți temporar în Basarabia și expulzarea unor suspecți peste Nistru s-au numărat printre cele mai sensibile subiecte ale problemei – unul din cele mai complexe din perioada interbelică. În condițiile blocajului informațional, întreținut de regimul bolșevic pentru a camufla realități interne marcate de teroare generalizată [3], atrocitățile puse în sarcina autorităților române au alimentat constant campania de dezinformare a opiniei publice naționale și internaționale. În fapt, planul de evacuare din Basarabia în Vechiul Regat, ca și condiție de acceptare a unui număr masiv de refugiați, aprobat prin decizia Ministerului de Interne nr. 57666 din 17 septembrie 1921, a fost asumat de Uniunea Evreilor Pământeni [4]. Pe lângă suspendarea măsurii, delegatul pentru România al Societății Națiunilor și al Crucii Roșii Internaționale, doctorul Bacilieri, împreună cu delegatul Comitetului Executiv al Conferinței Universale Israelite de Ajutorare din Paris, N. Herman, au solicitat guvernului de la București: 1) acordul pentru trecerea pe malul stâng al Nistrului a delegaților Conferinței Universale de Ajutorare,

pentru a se informa asupra situației refugiaților stabiliți în apropierea Nistrului și a transporta alimente și îmbrăcăminte copiilor refugiaților; 2) admiterea tranzitului refugiaților prin România, către un port român de îmbarcare, cu scop de imediată emigrare. Din nota adresată de ministrul de Interne, G. Marin-cu, și directorul general al Poliției și Siguranței Generale, R.P. Voinescu, ministrului de Război, publicată integral, rezultă că cererea de suspendare a evacuării în Vechiul Regat a fost aprobată cu condiția aplicării principiului potrivit căruia evacuarea era un fapt *de la comunitate la comunitate* [5].

În ceea ce privește acțiunea umanitară propriuzisă în favoarea refugiaților aflați pe malul stâng al Nistrului, aceasta a fost aprobată sub rezerva măsurilor de siguranță ce se impuneau în împrejurările determinate de relațiile româno-sovietice tensionate [6]. Pentru trecerea pe malul ucrainean al Nistrului, organizațiilor internaționale li s-a cerut să depună lista nominală a membrilor delegației, spre a fi aprobată de Guvern, iar în privința tranzitului – 1) lista nominală a refugiaților care urmau să fie introduși în România cu scopul de a emigra mai departe; 2) fiecare refugiat trebuia să fie prevăzut cu actele necesare pentru intrarea în țara de destinație. Dată fiind poziția favorabilă a Bucureștiului față de toate solicitările primite în dosarul transnistrenilor, N. Herman a adresat mulțumirile de rigoare ministrului de Interne, remițând și telegrama Comitetului Executiv al Conferinței Universale Israelite de Ajutorare, din 4 decembrie 1921: „Rugăm exprimați în numele nostru guvernului român întreaga recunoștință pentru sentimentele umanitare care l-au condus la suspendarea evacuării refugiaților din Basarabia,

ca și pentru autorizațiile date pentru a trece Nistrul în ajutorul refugiaților de pe malul stâng” [7].

La 29 decembrie, în București a avut loc prima reuniune a Comisiei speciale alcătuite din reprezentanți ai ministerelor Apărării, de Interne și Comunicațiilor, ai *Hebrew Immigrant Aid Society* (HIAS), *Joint Distribution Committee* (JDC), Bacilieri, Gherman, reprezentanți ai Comitetului Basarabean Central și ai Comitetului Evreiesc de Emigrație. Comisia a elaborat un plan de a oferi ajutoare refugiaților evrei care se aflau în Transnistria, având deja acordul de principiu al Consiliului de Miniștri privind trecerea prin România în Ucraina a transporturilor cu bunuri și din Ucraina prin România a acelor refugiați, care aveau dreptul de intrare în țările de imigrație. După datele primite de Comisie, numărul refugiaților care se aflau în acel moment pe malul stâng al Nistrului ajungea la 30 000.

Rațiunile concrete ce au determinat aprobarea deciziei de ajutorare la fața locului și modalitățile de organizare a acțiunii au fost următoarele: „La ședința s-a ridicat problema despre faptul că chiar dacă refugiații vor ieși din Rusia sovietică în Europa și America, îi așteaptă acolo șomajul care domnește peste tot și ei va trebui să fie primiți în îngrijirea organizațiilor de binefacere. De aceea apare ca fiind mult mai util să li se acorde ajutorul în locurile în care se află, având în vedere că transportul refugiaților necesită cheltuieli destul de semnificative și că situația lor juridică în Ucraina este deja reglementată de o serie de decrete ale executivului sovietic. În logica înțelegerilor încheiate deja cu executivul sovietic apare ca posibilă deschiderea cantinelor publice, chioșcurilor cooperative, depozitelor ali-

În primăvara anului 1922, procentul populației afectate din Transnistria se încadra în limita 20-40% (Buletinul Comitetului Nansen nr. 26/1922, *Arhiva MAE*)

mentare, adăposturilor și școlilor pentru copii ș.a. la locul de trai al refugiaților. În privința ajutoarelor s-a decis urmarea modelului Hoover, care presupunea, în locul trimerii coletelor, expedierea cecurilor pentru eliberarea produselor la depozitul Comisiei Nansen, cel mai apropiat de locul de trai al destinatarului. S-a decis adoptarea sistemului depozitelor și expedierii produselor în Ucraina care funcționa cu succes mai mult de 3 luni în Constantinopol” [8].

La începutul anului 1922, informațiile pe care le dețineau organizațiile evreiești despre dificultățile alimentare majore și aglomerarea refugiaților în regiunea transnistreană erau confirmate de mai multe surse publice, inclusiv de cele sovietice [9]. În acest sens, la 9 februarie 1922, corespondența *Russpress* din Constantinopol preciza: „Radioul sovietic informează despre situația dificilă în care se află evacuații din Povoljje în județul Tiraspol. În stația Birzula s-a acumulat o nouă partidă de evacuați îndreptați spre Tiraspol. Comitetul Executiv Tiraspol a informat centrul că nu-i poate primi pe evacuați deoarece și județul Tiraspol este afectat de foamete. În județ se înregistrează numeroase decese din cauza inaniției. Rata de îmbolnăvire a populației este de 50 la sută. Se înregistrează un nivel foarte mare de mortalitate a animalelor. În Dubăsari populația se alimentează, în loc de pâine, cu macuc și ghindă. În volostele transnistrene populația vinde pomii fructiferi ca lemne de foc” [10].

Anticipând sosirea la Chișinău a reprezentantului Oficiului Nansen, dr. Bacilieri, și a reprezentantului Organizației Mondiale Evreiești de Ajutorare, N. Gherman, la 20 februarie 1922, *Utro* relatează că activitatea acestora viza pregătirea transportului

ajutoarelor de cealaltă parte a Nistrului, în colaborare cu JDC, care pregătea, între timp, transportul de medicamente și îmbrăcăminte. În baza informațiilor obținute de la directorul secției basarabene a organizației, publicația informa că Gherman și Bacilieri au obținut de la prim-ministrul Brătianu permisiunea de trecere a frontierei, urmând ca, după 2-3 zile de staționare în Chișinău, să însoțească transporturile de medicamente și îmbrăcăminte destinate localităților transnistrene Kamenka, Rașcov, Râbnița ș.a. [11]. Tighina a fost ales ca punct de trecere a ajutoarelor în Transnistria. Câteva zile mai târziu a fost demarată activitatea în cauză de către comisia alcătuită din reprezentantul Comisiei Nansen, al JDC Basarabia și al Casei Reginei Maria, Capșa. Acesta din urmă transportase deja la Tighina un vagon de cutii cu lapte condensat trimis de Regina pentru copiii refugiați în Basarabia [12].

După vizitarea Tiraspolului și studierea situației la fața locului, s-a decis, în primul rând, ajutorarea tuturor copiilor înfomețați de diferite naționalități de pe malul stâng al Nistrului, în număr de aproximativ 2 000, adunați la Tiraspol. Planul Comisiei prevedea transportarea lor în Tighina, iar după o perioadă de carantină, distribuirea în sânul familiilor mai înstărite din Basarabia, după etnie. Acordarea asistenței generale a victimelor foametei era prevăzută pentru o etapă ulterioară, produsele urmând să sosească de la secția rusă a Crucii Roșii Internaționale din Geneva, precum și de la Comisia Nansen. Comisia intenționa să mai organizeze un punct intermediar de transport a produselor în Ucraina în nordul României. Către începutul lunii martie 1922 se efectuaseră deja două transporturi de ajutoare cu

Dr. Bacilieri, coordonatorul acțiunii române în favoarea înfomețaților și refugiaților din Transnistria; Regina Maria a României, implicată în opera umanitară (*Buharestskie Novosti*)

destinația Tiraspol, Comisia beneficiind de cel mai larg sprijin din partea șefului garnizoanei – colonelul Crăciunescu, a șefului pazei de frontieră, Stănescu, autorităților militare și civile locale [13].

Deplasarea doctorului Bacilieri în Ucraina s-a făcut după întvederea cu primul ministru Brătianu, care i-a recomandat urgentarea misiunii. Detaliile trecerii Nistrului au fost stabilite împreună cu generalul Popovici, comandantul militar al Basarabiei, și cu alți reprezentanți ai autorităților locale. Tot la Chișinău reprezentantul Comitetului Nansen a obținut acordul prealabil al organizațiilor implicate în asistența refugiaților pentru organizarea adăpostului pentru un număr de peste 3 000 de copii ce urmau să fie aduși din Ucraina. Pentru prima dată se stabilea colaborarea tuturor societăților. La 6 martie Bacilieri a sosit în Tighina, de unde a transmis o scrisoare comandantului garnizoanei Tiraspol în care explica scopul misiunii: să facă legătura organizațiilor din România și a reprezentantului Comitetului Nansen la Harkov, căpitanul Quisling, cu cel al Comitetului Internațional al Crucii Roșii, Dessonax, și cu cel al Comitetului Internațional de Ajutorare a Copiilor. Comisarul bolșevic K. Racovski fusese informat prin misiunea ucraineană din Varșovia, iar acordul pentru intrarea ajutoarelor din România în Ucraina fusese obținut de Conferința Israelită Universală de la Paris. În aceeași zi Bacilieri i-a vizitat pe cei 700 de refugiați adăpostiți provizoriu în Cetatea Tighina și personalul implicat în activitatea de asistență. Primind răspunsul favorabil la 7 martie, Bacilieri a trecut Nistrul cu o barcă, ajutat de pescari.

La Tiraspol doctorul a fost întâmpinat de președintele comisariatului local, comandanții garnizoanei și trupelor de grăniceri: „Cu o căruță de țară cu doi

cai rebegiți am plecat cu toții în oraș. Pe drum, comisarul-președinte a spus că sosirea oaspetelui îi este foarte agreabilă și va face totul ca acțiunea sa să aibă roade cât mai bune. El a explicat că situația e atât de rea fiindcă au avut o iarnă din cele mai grele, venită după o secetă grozavă. Grijă lor este cum să treacă încă 3 luni până la noua recoltă”. Reprezentanții autorităților locale i-au declarat că nu pot face nimic fără autorizația executivului central. La ora 1.00 noaptea președintele comisariatului a revenit cu instrucțiuni de la Odessa și i-a comunicat că acolo se află comisia care decidea unde să înceapă acțiunea. Cât a stat în Tiraspol așteptând invitația din Odessa, până la 14 martie, Bacilieri a putut studia situația populației însoțit în permanență de un tovarăș-delegat, iar timp de 4 zile cât a stat în Odessa, a avut întvederi cu reprezentantul local al Comisariatului Afacerilor Externe (Lupcenko), cu cei ai Crucii Roșii Ucrainene (Danișevski) și ai Comitetului Internațional Nansen (C. Hahn). La 19 martie doctorul a revenit în Tiraspol, de unde, în aceeași zi, a trecut în România [14].

Planul acțiunii, convenit la Odessa, era următorul: 1) doctorul Danișevski lua în primire toate materialele din România, exclusiv pentru refugiați și pentru populația civilă a districtelor de pe malul stâng al Nistrului; 2) centrele de distribuție urmau să fie stabilite de către Bacilieri sau locuitorul său; 3) la împărțire se vor prefera: a) copiii până la 12 ani, b) tinerii bolnavi, c) femeile gravide și cu sugari, d) bolnavii care n-au putut fi internați în spitale; 4) medicamentele se predau spitalelor sau filialelor Crucii Roșii, care urmau să le împartă gratuit refugiaților și bolnavilor civili; 5) distribuirea urma să se facă cu luarea în calcul a faptului că cea mai mare parte a ajutoarelor proveneau de la organizații-

Copii înfometaji într-un spital din Zaporojie (Buletinul Comitetului Nansen nr. 22 din 30 aprilie 1922, *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României*)

ile evreiești, consultându-se primarii, rabinii, preoții și medicii; 6) după finalizarea împărțirii Danișevski urma să raporteze lui Bacilieri; 7) dacă executivul ucrainean permitea evacuarea copiilor în România, doctorul Danișevski era desemnat să-i selecteze, ținând seama de punctul 5). După aprobarea planului de către Comitetul Internațional Nansen, respectiv, de către Comisariatul Poporului de la Harkov, Bacilieri urma să stabilească împreună cu guvernul român modalitățile concrete de predare a alimentelor, banilor și medicamentelor, precum și cele de primire a copiilor înfomețați.

În ceea ce privește statul român, exista deja acordul de principiu pentru transportul ajutoarelor în stânga Nistrului, precum și pentru evacuarea în Basarabia a copiilor refugiați în Transnistria. De altfel, în interviul acordat *Dimineții* referitor la misiunea transnistreană, reprezentantul Comitetului Internațional Nansen în România se exprima cu multă recunoștință față de organele administrative centrale și locale: „În special, colonelul Ignat, de la Marele Stat Major, se ocupă mult de chestiunile de ajutor și-și dă mult interes pentru executarea dorințelor sale. Același lucru îl spune și despre d-l C. Brătianu, secretarul general al Președinției Consiliului. Militarii superiori din Chișinău, în frunte cu d-l general Popovici, de asemenea, văd cu simpatie acțiunea de ajutorare, pentru că în felul acesta și sarcina lor față de refugiați e ușurată”. Singura notă de reproș a doctorului Bacilieri, cu aluzii clare, a vizat grănicerii români: „Numai autoritățile de frontieră nu se pot adapta spiritului ordinelor și arată adesea o asprime care, desigur, nu corespunde dorințelor și ordinelor superioare” [15].

Tabloul situației din raioanele transnistrene,

descrie de reprezentantul Oficiului Nansen în România după revenirea în țară, confirmă relatările numeroșilor refugiați și merită consemnate, având în vedere calitatea și calificarea observatorului: „Situația populației din Tiraspol este îngrozitoare. Prețurile pentru obiectele cele mai necesare sunt neînchipuit de mari și la îndemâna numai a unei mici părți din populație. [...] Pâine de grâu nu se vede, numai mălai. Copiii sunt într-o stare lamentabilă. Toată ziua sunt pe drumuri în căutarea a ceva de mâncare. Doctorul Paulini a văzut cu ochii săi copii răscolind prin gunoarie ca să găsească ceva de mâncare, a mai văzut un copil de 10-12 ani căutând să frigă o piele de câine. Mulți copii nici nu se mai duc acasă să se culce și dimineța poți să-i vezi dormind sub garduri. Toată populația este extrem de murdară și plină de paraziți. Din această cauză tifosul exantematic e foarte răspândit. La Tiraspol mor 30-40 persoane pe zi. Luxul de a îngropa morții nu și-l poate plăti oricine, deoarece e foarte costisitor. De aceea, lumea s-a deprins să lepede cadavrele pe stradă, de unde sunt ridicate a doua zi. Cadavrele rămân adesea câteva zile la cimitir, până pot fi îngropate, se înțelege că cimitirele sunt pline și de corbi, care se hrănesc cu cadavre. Sunt unii copii ai căror părinți se află în America și posedă chiar documentele de călătorie într-acolo. Acești copii trebuie ținuti câțva timp în România, ca să se întrezeze, înainte de a întreprinde un voiaj atât de lung. 2 000 de copii din regiunea Volga se află în coloniile germane ale guvernământului Odessa, aduși acolo pe vremea când aici foametea nu era încă atât de pronunțată” [16].

În timp ce Bacilieri se afla la Harkov pentru a stabili modalitatea de transport a ajutoarelor destinate

Copii victime ale foametei la morga din Herson (Buletinul Comitetului Nansen nr. 22 din 30 aprilie 1922, *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României*)

populației din localitățile transnistrene, cu aprobarea guvernului român, JDC a pregătit o primă tranșă de medicamente și instrumente chirurgicale, articole de îmbrăcăminte și încălțăminte. Guvernul de la București mai aprobase adăpostirea unui număr de 4 000 de copii, cu condiția ca, într-o primă etapă, *Joint* să se ocupe de carantina și îngrijirea lor, iar ulterior aceștia să fie distribuiți comitetelor de ajutorare. Preoții ruși și organizațiile evreiești din Basarabia s-au numărat printre cei care au manifestat disponibilitatea de implicare în îngrijirea minorilor (mulți copii ce urmau să fie aduși provenind din regiunea coloniștilor germani din Ucraina). În legătură cu această operațiune, la Chișinău s-a înființat un comitet ad-hoc cu următorii reprezentanți: doctorul Bacilieri (președinte), Kogan-Bernștein și Vladimir Cristi (vicepreședinți), doamnele Babic, Sanielevici, Krupenski și Cavaliotti (membri), Aronovici (casier). Un gest umanitar suplimentar al guvernului a fost agreementul pentru tranzitarea țării de către refugiații care aveau posibilitatea de a emigra imediat [17].

În a doua jumătate a lunii martie 1922, la Berlin și Paris s-au desfășurat conferințe ale reprezentanților JDC în Europa. Potrivit directorului secției basarabene, refugiații aflați în România urmau să apeleze în continuare la *Joint*-ul local, pentru cei aflați în trecere ajutorul consta în adăpost și hrană, iar cei care rămâneau o perioadă mai îndelungată urmau să fie ajutați să-și găsească de lucru. La conferință s-a decis ca acțiunea Departamentului să se desfășoare în Transnistria pe un interval de cel mult 6 luni, împreună cu doctorul Bacilieri, ca reprezentant al Crucii Roșii Internaționale, și cu F. Nansen, comisarul Societății Națiunilor. Schema aprobată era următoarea: refugiații care, după legătura făcută cu rudele din SUA ori Palestina, aveau posibilitatea de a pleca acolo, urmau să fie ajutați să treacă Nistrul, cu drept de ședere de 3-4 săptămâni pe teritoriul român; ceilalți refugiați aflați în localitățile din stânga Nistrului urmau să fie ajutați să se întoarcă la locurile de origine sau să se deplaseze în alte localități din interiorul Ucrainei. Cei mai neajutorați urmau să primească haine, alimente, ajutor medical și farmaceutic – *Hilfs Verein der Deutschen Juden* expediase deja, prin doctorul Kahn, suma de 50 000 mărci. S-a stabilit și prioritatea acțiunii – salvarea copiilor. Era prevăzut ca, într-o primă etapă, aproximativ 3 000 de copii să fie plasați în familiile din Basarabia, dar și în străinătate. Raza preconizată de acțiune a misiunii – localitățile de pe malul stâng al Nistrului cu mase compacte de refugiați din diverse regiuni ale Ucrainei și Rusiei: Tiraspol, Dubăsari, Grigoriopol, Iagoslice, Râbnîța, Rașcov, Kamenka, Iampol, Ianga, Moghilev, Zigoraka, Pesceanka, Birezula, Iarisev, Kruto [18].

În aceste condiții, pe parcursul lunii martie 1922, publicațiile în limba română s-au implicat în campania de colectare a ajutoarelor pentru copiii înfomețați din Rusia și Ucraina, precum și cei deja refugiați în România, prin publicarea sistematică de informații referitoare la situația din aceste teritorii sau de apeluri către populație. Un exemplu este articolul *Dimineții* despre activitatea Uniunii Internaționale de Ajutorare a Copiilor, care semnala existența unui oficiu în capitală: „Și când se va mai ști că nimic nu se risipește, că organizația e minunată și că în fiecare stat s-au instalat birourile Uniunii de Ajutorare, care vor da socoteală donatorilor de banii întrebuințați, cine nu s-ar grăbi să ia parte la marea faptă de bine? Un astfel de birou pentru primirea sumelor avem și noi în București, în strada Academiei 20, intitulat *Comitetul Român de Ajutorare a Copiilor*. Orice om de bine să se îndrepte deci acolo, să-și depue obolul cu inima ușurată că nu a stat nepăsător atunci când atâția micuți cu glasul lor stins au cerut dreptul la viață și la pâine. Părinți și oameni de bine ai României, salvați și voi la rândul vostru copiii nevinovați ai nefericitei Rusii!” [19].

Apelurile, atât în favoarea refugiaților ajunși în țară, a celor aflați încă pe malul stâng al Nistrului, cât și a populației sovietice înfometate, în general, erau însoțite de numeroase articole pe tema dezastrelor umanitare. *Curierul Israelit* semnala extinderea foametei: „La Odessa, Nikolaev, Herson, pe Nistru, la Tiraspol, Grigoriopol, Dubăsari, Iagurlik etc. se repetau scenele lugubre care se credea că vor rămâne numai în regiunea Volga: o lipsă completă de pâine și alimente, animale mâncate pretutindeni, hrană cu tot felul de pestilențe, epidemie de tifos la baza foametei. Moartea seceră fără milă și numărul victimelor este atât de mare, încât nu rămâne timp îndesulător pentru înmormântarea normală a tuturor”. Se aprecia că israeliții sufereau mai mult chiar decât restul populației, din cauza pogromurilor: „Chinuiți de această teamă perpetuă de a fi martirizați, ruinați complet de hoardele de haimanale, evreii sunt cei mai puțin pregătiți de a rezista foametei. De altă parte, dacă aproape toată populația țărănească și-a putut păstra pentru sine oarecare urme de alimente, în schimb evreii, aproape toți orășeni, n-au putut nicidecum face acest lucru, oprind oarecare rezerve alimentare” [20]. Detalii asupra operei umanitare aflăm din *Dreptatea*: „ARA întrebuințează toate mijloacele pentru ameliorarea pe cât cu putință a acestei situații triste. În urma înțelegerii acestei societăți cu comitetul american evreiesc *Joint* de ajutorare a înfomețaților, s-a început cu mai multă activitate ajutorarea înfomețaților din regiunea Odessa. Activitatea acestor societăți unite a început la 30 aprilie a.c.

În aceeași zi s-a deschis cea dintâi bucătărie pentru copii, unde mănâncă 700 copii zilnic, iar în ziua de 5 mai a.c. s-a deschis prima bucătărie comună pentru întreaga regiune Odessa”. Cele două organizații sperau ca până la 15 mai 1922 să poată alimenta 15 000 de copii din regiune.

Pentru a ilustra situația dramatică din Transnistria, erau evocate și mărturiile ale refugiaților: „La Tiraspol jumătate din populație are corpurile umflate din cauza foametei și stă aproape tot timpul culcată. La Dubăsari, când o dată pe săptămână autoritățile fac ca moara să umble, copiii se adună și ling făina risipită pe scânduri”. În acest context era prezentată sosirea în România a delegatului Comitetului Executiv al Conferinței Universale Evreiești de Ajutorare, Victor Adler, de unde urma să treacă în Ucraina. Calculul întreținerii unui copil era următorul: 400 lei – pentru o lună, 1 200, cu precizarea că numeroși particulari din țară se înscrieseră deja pentru întreținerea a câte 10-20 sau mai mulți copii. Apelul umanitar rămânea valabil: „Să sperăm că evreii români nu vor rămâne nepăsători în fața suferințelor fraților noștri din Ucraina și că în România, ca în toată lumea dealtminteri, se va răspunde cu generozitate acestui apel de caritate”. În București, colectele de fonduri pentru înființarea cantinelor, în numele evreilor români, erau centralizate de Comitetul de Ajutorare a Copiilor.

Este impresionant și apelul tinerimii evreiești din Ucraina către coreligionarii din alte state: „Miilor de copii evrei de 7-8 ani, care trafică și speculează în stradă și măresc continuu rândurile mării armate de tineri potlogari și de copii criminali, se adaugă astăzi alte mii de copii mizerabili cărora închiderea școlilor și a altor instituții de protecție a copilului nu le lasă nicio scăpare. Mii de fetițe evreice de 11-12 ani sunt reduse să-și vândă corpul în stradă și măresc numărul înspăimântător de mărit al prostituatelor evreice. Am îngropat mii de tați și mame care ne-au lăsat grija a 50 000 orfani și a 30 000 femei și fete violat. Ticăloșii și barbarii ne-au luat sănătatea, casele, toate bunurile noastre... Suntem înfomețați, suntem bolnavi. Singura consolare care ne mai rămâne e speranța în venirea unor zile mai bune. De ce ne nesocotesc frații noștri? Să fim noi oare semi-frați? Sângele victimelor pogromurilor imploră milă. Milă pentru orfani. Salvați noua generație evreiască! Noi sucombăm. Pie- rim. Salvați-ne!” [21].

Interviul acordat de Bacilieri înainte de cea de a doua deplasare în Ucraina oferă detalii despre competențele teritoriale ale acestuia în calitate de reprezentant al Comitetului Nansen pentru Ajutorarea Înfomețaților din Ucraina: întreaga regiune a căii ferate Odessa-Razdelnaia-Birzula-Vapnarka-Jme-

rinka-Proskurov-Kameneț, cu toate ramurile și căile de acces la Nistru. Scopul deplasării în Transnistria – distribuirea efectivă a ajutoarelor din primul transport umanitar expediat din România, precum și a celor pregătite pe malul drept al Nistrului, concentrate în localitățile Tighina, Rezina, Otaci ș.a. Se mai preconiza organizarea de cantine pentru copii, a predării coletelor particulare și, în măsura în care va fi posibil, încheierea unui acord privind transportul din Ucraina a bolnavilor adulți pentru tratament în străinătate. Scopul special al doctorului Bacilieri consta în organizarea ajutorării coloniilor germane [22].

Referitor la evacuarea copiilor prin România, se aștepta ca sosirea la București a președintelui Uniunii Internaționale pentru Ajutorarea Copiilor, MacKenzie, să urgenteze rezolvarea. Organizarea primirii unui număr de 3-5 mii de copii pe teritoriul român era definitivată deja până la cele mai mici detalii prin intermediul Societății Națiunilor, fiind identificate numeroase organizații care se angajaseră să-i preia (Franța – 1 000, Vatican – câteva sute etc.). Cel mai puternic sprijin în activitatea de asistență Bacilieri l-a primit din partea JDC – organizația și-a asumat recepționarea copiilor evacuați de peste Nistru și întreținerea pe perioada aflării în carantină, indiferent de religie și etnie. Potrivit doctorului, în cele trei luni de activitate de organizare intensă a ajutorării înfomețaților transnistreni și instituțiile, și funcționarii locali de pe malul stâng al Nistrului și-au însușit ordinele primite de la Centru, astfel încât nu mai există niciun fel de confuzie. La întrebarea privind dificultățile majore cu care se confruntau, răspunsul a fost că, pe lângă insuficiența mijloacelor de transport, cea mai dificilă era selectarea celor care trebuiau să fie ajutați din imensitatea celor aflați la limita existenței [23]. În luna iunie 1922, Bacilieri exprima recunoștința Regelui și Reginei României, precum și autorităților de la București, pentru ajutorul și facilitățile ce le-au acordat delegatului mandat să cumpere și să expedieze în porturile din sudul Rusiei sovietice cantitatea de aproximativ 70 000 de tone de cereale, destinate regiunilor înfometate [24].

Secretarul Comisiei locale Tighina de ajutorare a populației din Ucraina, Ghilelis, și administratorul comisiei, Șehterman, întorși în țară din Tiraspol, unde au însoțit un nou transport umanitar (medicamente și vată), relatau că holera scăzuse în intensitate, dar tifosul încă făcea ravagii. În perspectiva iernii, medicii aveau temeri legate de lipsa combustibilului, lenjeriei și săpunului. Situația alimentară era următoarea: „În volostele din nordul județului Tiraspol recolta este relativ bună, dar în partea de sud lipsa de precipitații, arșița puternică înregistrată pe durata întregii veri au compromis în totalitate recolta. Ast-

fel, peste aproximativ o lună, foamea va fi resimțită și mai tare decât în anul precedent, deoarece, dacă atunci au mai existat unele rezerve, în anul curent acestea au fost epuizate în totalitate. Într-o situație absolut disperată se află orașul Tiraspol și împrejurimile. Locuitorii din Tiraspol își mai pun speranța doar în transporturile din Basarabia”. Se prevedea amenajarea unor cantine după modelul celor deschise deja în Odessa, Nikolaev și Herson [25].

Detalii utile în privința situației create în stânga Nistrului, sub regimul sovietic, oferă interviul acordat de Oleinikov, reprezentantul Uniunii Ajutorului Mondial Evreiesc cu sediul la Paris, aflat în luna septembrie 1922 în vizită de lucru în România, cu scopul de a evalua asistența acordată malului stâng al Nistrului și de a se informa asupra situației refugiaților adăpostiți în țară. În privința evaluării Oleinikov confirma expedierea câtorva transporturi de alimente, produse, îmbrăcăminte și medicamente destinate populației înfometate din Transnistria, fiind în curs de finalizare pregătirea unui nou transport important, iar în privința stadiului rezolvării problemei refugiaților evrei aflați în România acesta arăta: „Astfel cum rezultă din datele pe care le-am obținut în București și Chișinău de la imensa avalanșă de refugiați care au trecut Nistrul în anul 1921, marea majoritate au plecat deja din țară, cei mai mulți în America și alte state. Trebuie considerat că nu mai puțin de 40-45 000 de refugiați au plecat deja. Indiscutabil, în lunile următoare vor mai pleca câteva sute de emigranți. Pentru lichidarea definitivă a refugiului în Basarabia și România lucrează o serie de comitete locale și internaționale, iar noi sperăm ca nu mai târziu de începutul anului viitor fenomenul refugiului, în sensul de masă al acestui cuvânt, să

fie lichidat”. Oleinikov sublinia atitudinea extrem de favorabilă a executivului român, implicarea organizațiilor evreiești locale și internaționale [26].

Transportul peste Nistru, prin punctul Tighina-Tiraspol, la care făcea referire Oleinikov în interviul din 26 septembrie 1922, a constat în 10 containere cu produse alimentare și medicamente. După discuțiile pe care reprezentantul de la Paris le-a avut cu Bacilieri, s-a convenit păstrarea acestei modalități de expediere a ajutoarelor doar pentru localitățile situate de-a lungul Nistrului (Tiraspol, Dubăsari, Râbnița ș.a.). Pentru transporturile umanitare cu destinația Odessa-Nikolaev-Herson s-a ajuns la concluzia că traseul maritim, prin Galați-Odessa, era mai practic. Din Odessa spre destinațiile finale ajutoarele urmau să fie transportate cu camioanele aparținând JDC, aflate deja în Ucraina. Se intenționa renunțarea la organizarea trimiterii peste Nistru a pachetelor individuale cu ajutoare, în favoarea deschiderii unui depozit alimentar special în Odessa, de unde să se elibereze produsele achitate de către rude în România. Modificarea s-a făcut ca urmare a imposibilității completării la fața locului a lipsurilor din pachetele trimise, fiind mai simplă trimiterea la Odessa a dovezii achitării în România a produselor destinate evreilor din Ucraina [27].

La începutul lunii noiembrie 1922, I. Adler, reprezentantul în Harkov al Comitetului Internațional Evreiesc de Ajutorare, informa comisia din România despre noua rută de transport a ajutoarelor din țară pentru evreii din Ucraina – Galați-Constantinopol. Renunțarea, până în primăvara anului 1923, la direcțiile precedente – căile terestre deveniseră impracticabile din cauze meteorologice. Ajutoarele care se mai aflau în Tighina la acea dată – 3 vagoane

Colonie de vară a refugiaților evrei din Ucraina, organizată de JDC în România (*Curierul Israelit*)

cu lenjerie și un vagon cu produse alimentare fuseseră deja expediate la Galați pentru a fi transferate mai departe. Transportul mare de ajutoare (îmbrăcăminte, lapte conservat, conserve etc.), aflat pe drum, trimis de Federația Evreilor Ucraineni din Londra, urma să fie redirecționat din Brăila în Constantino-pol. Toate sumele de bani colectate de la populația din Basarabia aveau destinația județelor ucrainene Odessa și Tiraspol [28].

Plecarea vaporului *Demostene* cu îmbrăcăminte și alimente pentru populația înfometată din regiunea Odessa, anunțată pentru cel târziu 20 noiembrie 1922, s-a amânat cu trei zile din cauza sosirii cu întârziere a doctorului Bacilieri. Din Galați la Odessa, odată cu transportul, pe lângă reprezentantul Societății Națiunilor, mai mergea șeful JDC pentru Basarabia, N. Aronovici. Vasul a fost încărcat cu: 1) ajutoarele Crucii Roșii Internaționale – 24 vagoane cu grâu, 14 vagoane cu fasole, 5 vagoane cu zahăr, 3 vagoane cu cacao, 12 vagoane cu lapte Nestle, 4 vagoane cu săpun; 2) ajutoarele Comisiei din Basarabia pentru Ajutorarea Înfomețaților, condusă de G.I. Șehterman, – 112 baloți cu îmbrăcăminte și încălțăminte, 175 de lăzi cu lapte, 168 de lăzi cu săpun, 25 de lăzi cu conserve, 10 saci cu zahăr; 3) încărcătura Federației Evreilor Ucraineni din Londra – 10 baloți cu îmbrăcăminte, 3 lăzi cu încălțăminte, 3 lăzi cu cacao; 4) ajutoarele JDC – 3 vagoane cu făină, lapte, conserve din carne, medicamente și vată [29]. La 26 ianuarie 1923 Consulatul Elveției la București primea telegrama ce anunța că doctorul Bacilieri a finalizat distribuirea transportului. Încărcăturile trimise de Comitetul de Ajutorare din Chișinău și de Federația Londoneză a Evreilor au fost preluate de I. Adler, cel trimis de Crucea Roșie a ajuns în depozitele Nansen, iar cel trimis de JDC – în depozitele ARA [30].

Potrivit telegramei primite de Comisia de Ajutorare a Înfomețaților de la reprezentantul Societății Națiunilor în România, planul de aducere a copiilor din Ucraina se tot amâna. Existau informații că o parte din aceștia decedaseră deja din cauza frigului, foamei și epidemiilor. Demersurile pe lângă autoritățile de peste Nistru erau întreprinse de Bacilieri, iar partea sovietică efectua înregistrarea copiilor, a rudelor și părinților care se aflau în Basarabia [31]. Dintr-un interviu acordat, la 17 februarie 1923, după revenirea din URSS, în care doctorul infirma știrile din presa bolșevică potrivit cărora în Ucraina nu mai exista foamete, rezultă că, până în luna februarie 1923, chestiunea aducerii copiilor în România încă nu se rezolvase: „În prezent, din cauza crizei combustibililor, situația adăposturilor pentru copii este deosebit de dificilă. Executivul sovietic ne-a promis ajutorul în această privință, dar este foarte posibil ca acesta să vină odată cu iarna” [32].

Deși întâmpina dificultăți, expedierea ajutoarelor de pe malul drept pe cel stâng al Nistrului continua. Potrivit informațiilor reprezentantului Comisiei de Ajutorare a Refugiaților, G.I. Șehterman, obținute de la reprezentantul Crucii Roșii din Ucraina, Vaingut, un alt reprezentant al Crucii Roșii tocmai plecase înspre Odessa cu transportul de produse alimentare și colete particulare trimise din Chișinău cu 4 luni în urmă. Ajutoarele trimise din România au fost reținute la Tiraspol din cauza disfuncționalității complete a căilor ferate [33]. O altă confirmare a întârzierii cu care ajungeau ajutoarele este scrisoarea lui V.I. Adler trimisă din Odessa, prin Paris, din care rezultă că doar după numeroase dificultăți a reușit să expedieze în Râbnița lotul de ajutoare trecut din Tighina în Tiraspol încă din vara anului 1922. Adler a mers să distribuie personal ajutoarele în Râbnița –

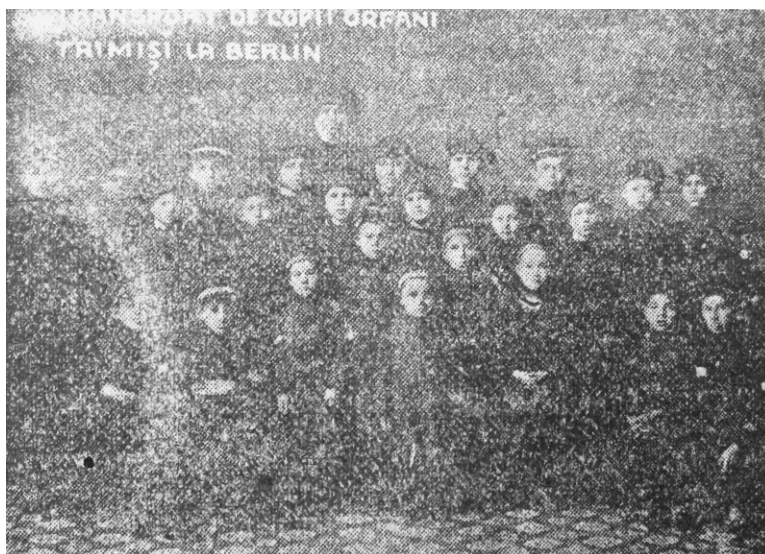
Copii evrei din Ucraina refugiați în România și transportați în SUA (*Buharestskie Novosti*)

centrul în care erau adunați cei mai mulți refugiați. La acea dată în Tiraspol funcționau 2 cantine pentru 400 de copii, cantina din Grosul era aprovizionată de evreii din Olanda, iar cea din Dubăsari – de evreii din Antverpen. Au ajuns la destinație și alimentele, îmbrăcămintea și medicamente expediate din Galați de doctorul Bacilieri [34]. Cât de rapid ajungeau peste Nistru sumele colectate în România rezultă din exemplul secției din Chișinău a Federației Emigranților Evreii din Marea Britanie: în ultimele 7 luni (n.n. sfârșitul anului 1922 - începutul anului 1923) aceasta efectuase 1 300 de transferuri, având 470 de confirmări de primire de la destinatari. În fapt, prin acest sistem, banii ajungeau la destinație în aproximativ 4 săptămâni de la data expedierii [35].

Câteva informații privind ajutorarea copiilor din Ucraina pe teritoriul sovietic extragem din interviul acordat pentru *Bessarabskaia Pocita*, la 4 martie 1923, de către reprezentanta Organizației Internaționale Evreiești de Ajutorare a Înfometaiților, R. Buhmil, sosită la Chișinău în cadrul unei acțiuni de cointeresare a evreilor autohtoni în acțiunea umanitară: „În pofida declarațiilor executivului sovietic despre diminuarea foametei, dețin informații precise de la reprezentanții noștri că situația se deteriorează de la o zi la alta. Rata mortalității crește, în special cea infantilă, care în ultimul an a atins cota de 65%. Deosebit de mult suferă populația evreiască. Pogromurile au contribuit la un procent fără precedent de orfani, care au nevoie de ajutor urgent. Numărul acestor copii, doar în sud-vestul Ucrainei, este de aproximativ 100 000”. *Executiva* de la Paris a deschis 17 cantine pentru copiii din Ucraina și a convenit cu Comitetul de la Geneva că acesta din urmă va acorda asistență copiilor de diverse etnii, iar *Executiva* – doar celor evreii [36].

Printre acțiunile principale organizate în România de R. Buhmil se numără înființarea comitetelor de asistență a copiilor evreii înfometaiți (cel din Chișinău fiind prezidat onorific de Rabinul Iehuda-Leib Țirelson și senatorul Sanilevici). Sloganul, sub care membrii comitetelor explicau populației gravitatea situației din Ucraina, colectau fonduri și bunuri era *Salvați copilul evreu!* [37]. Imediat a fost declanșată o campanie intensă de sensibilizare a opiniei publice. Ideile principale ale apelului *Copiii flămânzi ai Ucrainei au nevoie de ajutor!*, publicat în *Bessarabskaia Pocita* din 22 aprilie 1923, sunt că întreaga Ucraină era afectată de o foamete îngrozitoare, sute de mii de copii flămânzeau, iar populația satulă din întreaga Basarabie trebuia să-i ajute. Un scurt episod din apelul menționat, relatat de un refugiat, exemplifică faptul că situația din stânga Nistrului a rămas la fel de tragică și după depășirea momentului de vârf al foametei: „În localitatea noastră s-a mâncat tot ceea ce se putea, iar acum nefericiții copii-schelet, epuizați, caută prin împrejurimi, pascănd iarba rară nou-apărută. Pe ulițele satului te lovești, una-două, de cadavrele copiilor” [38].

În concluzie, reținem faptul că acțiunea de salvare a etnicilor evreii din Transnistria, afectați de foamete și de teroarea instalată după dezmembrarea imperiului țarist, condusă de doctorul Bacilieri și susținută de autoritățile de la București, a presupus o componentă internă (contribuția statului român, a organizațiilor private locale) și una externă (contribuția organizațiilor americane și europene de asistență, în special). Cele mai active organizații străine au fost Societatea Națiunilor, Crucea Roșie Internațională, *American Relief Administration*, *Hebrew Immigrant Aid Society*, *Joint Distribution Committee*, Conferința Universală Israelită de Ajutorare din Paris. Detalii-

Copii evreii de peste Nistru, adăpostiți în România și transportați în Germania (*Curierul Israelit*)

le intervenției umanitare relevă dificultățile de natură obiectivă ori subiectivă care i-au întârziat efectele, precum și realitățile dramatice din vecinătatea imediată a României marcate de utilizarea foamei ca instrument politic. Trebuie menționat, totuși, că acceptarea ajutorului extern a caracterizat doar primul episod major al foamei din URSS – în cazul celorlalte două, care au atins apogeul în anii 1931-1933, 1946-1947, cu unele excepții, Moscova a declinat oferta statelor și a organizațiilor internaționale, cu prețul a milioane de victime nevinovate.

Bibliografie

1. Despre impactul activităților subversive organizate de Rusia sovietică în România vezi Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

2. Vezi documente despre acțiunea umanitară europeană în Vadim Guzun (ed.), *Rusia înfometată: acțiunea umanitară europeană în documente din arhivele românești, 1919-1923*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012.

3. Relatări ale refugiaților care s-au salvat în România despre cauzele care au generat fuga în masă vezi Vadim Guzun, (ed.), *Chestiunea refugiaților de peste Nistru: documente diplomatice și ale serviciilor române de informații, 1919-1936*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012.

4. Despre planul de evacuare a refugiaților evrei din Basarabia în interiorul țării, ca măsură de securitate, vezi Vadim Guzun, „Refugiul etnicilor evrei din Uniunea Sovietică în România în perioada 1919-1936”, în *Caietele CNSAS*, Anul III, nr. 2 (6)/2010, București, Editura Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, 2012, p. 199-228.

5. *Curierul Israelit*, nr. 13/11 decembrie 1921, „Evacuarea refugiaților ucraineni”.

6. Vezi corespondența diplomatică și evaluările tematice în Dumitru Preda (red. repsonsabil), *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I 1917-1934, București, Editura Enciclopedică, 1999.

7. *Curierul Israelit*, nr. 13/11 decembrie 1921, „Evacuarea refugiaților ucraineni”.

8. *Наше слово*, nr. 291/31 decembrie 1921, „Problemele refugiaților”.

9. Vezi și Vadim Guzun, „Prima foamete sovietică: reflectarea în presa din România, 1920-1922”, în Nicolae Enciu (coord.), *In honorem Alexandru Moșanu: studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 459-482.

10. *Бухарестскія Новості*, nr. 28/9 februarie 1922, „Nu-i primesc pe înfomețați”.

11. *Утро*, nr. 39/20 februarie 1922, „Transportarea ajutoarelor de cealaltă parte a Nistrului”.

12. *Dimineața*, nr. 5537/16 martie 1922, „Pentru copiii din Rusia. Acțiunea d-lui dr Bacilieri”.

13. *День*, nr. 323/9 martie 1922, „Ajutor pentru înfomețați”.

14. *Dimineața*, nr. 5551/1 aprilie 1922, „Ajutorul Europei pentru Rusia înfometată. De vorbă cu d-l dr Bacilieri”.

15. *Ibidem*, nr. 5553/3 aprilie 1922, „Ajutorarea Rusiei flămânde. Ce-a văzut d-l dr Bacilieri la Odessa”.

16. *Ibidem*, nr. 5552/2 aprilie 1922, „Ajutorarea Rusiei flămânde”. Vezi și descrierea situației din Odessa, unde „cadavrele sunt îngropate în gropi comune de 10 metri lungime, 2,5 m lățime și 4 m adâncime”, d-rul asistând la astfel de „înmormântare”.

17. *Ibidem*, nr. 5537/16 martie 1922, „Pentru copiii din Rusia. Acțiunea d-lui dr Bacilieri”.

18. *Curierul Israelit*, nr. 8/30 aprilie 1922, „JDC în România, pe malul stâng al Nistrului, în Bulgaria”.

19. *Dimineața*, nr. 5547/27 martie 1922, „În țara jalei. Micii martiri ai Rusiei. Salvarea lor. Ajutoarele”.

20. *Curierul Israelit*, nr. 32/7 mai 1922, „Foamea din Ucraina. Ravagiile foamei. Situația evreilor”.

21. *Dreptatea*, nr. 441/21 mai 1922, „Ultimele noutăți din Rusia sovietică. Foamea îngrozitoare, sute de cadavre putrezesc pe străzi. Activitatea societății americane ARA”.

22. *Бухарестскія Новості*, nr. 121/3 iunie 1922, „Evacuarea copiilor de peste Nistru”.

23. *Ibidem*.

24. *Viitorul*, nr. 4270/10 iunie 1922, „România ajută poporul rusesc înfometat”.

25. *Бессарабская Почта*, nr. 52/17 septembrie 1922, „Peste Nistru. Expedierea medicamentelor. Recolta. Epidemiile. Foamea”.

26. *Ibidem*, nr. 61/26 septembrie 1922, „Lichidarea refugiului”.

27. *Ibidem*, nr. 63/28 septembrie 1922, „Ajutorul înfomețaților”.

28. *Ibidem*, nr. 103/8 noiembrie 1922, „Ajutorul înfomețaților”.

29. *Ibidem*, nr. 113/17 noiembrie 1922, „Ajutorul înfomețaților”, respectiv, nr. 119/24 noiembrie 1922.

30. *Ibidem*, nr. 185/31 ianuarie 1923, „Ajutorul înfomețaților din Odessa”.

31. *Ibidem*, nr. 113/17 noiembrie 1922, „Ajutorul înfomețaților”, respectiv, nr. 128/3 decembrie 1922.

32. *Ibidem*, nr. 202/18 februarie 1923, „Doctorul Bacilieri a sosit de peste Nistru”.

33. *Ibidem*, nr. 137/12 decembrie 1922, „Cum a traversat Nistrul dr Bacilieri”.

34. *Ibidem*, nr. 156/31 decembrie 1922, „Ajutorul înfomețaților de peste Nistru”.

35. *Ibidem*, nr. 267/26 aprilie 1923, „Ajutorul înfomețaților din Ucraina”.

36. *Ibidem*, nr. 216/4 martie 1923, „Suferințele copiilor flămânzi. Discuție cu d-na Buhmil”.

37. *Ibidem*, nr. 254/13 aprilie 1923, „Ajutorul copiilor înfomețați din Ucraina”.

38. *Ibidem*, nr. 263/22 aprilie 1923, „Ajutați copiii înfomețați!”.